

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д.ю.н. Йонко Димитров Кунчев

На дисертационен труд на тема „Основни процесуални гаранции за правото на защита на гражданите“ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по Професионално направление: 3.6 Право, представена за защита от докторант Ваня Николаева Тодорова

Дисертацията в обем от 152 страници е структурирана в уводна част, четири глави, заключение и списък на използваната литература. Структурата на дисертацията е логически издържана. Предмет на уводната част е общата характеристика на процесуалните гаранции на правото на защита. Първа глава е логическо продължение на уводната част. В нея е разгледана същността и правното действие на процесуалните гаранции за правото на защита. Предмет на всяка от следващите три глави са възприетите в нашето наказателнопроцесуално право гаранции за правото на защита на гражданите – презумпция за невиновност, неприкосновеност на личността и задължението на органите на досъдебното производство и съда да разясняват правата на гражданите и да им осигуряват възможност да ги упражнят.

Основните изводи относно дисертационния труд се свеждат до следното:

1. На добро теоретично ниво са разгледани относителната самостоятелност на правото на защита и процесуалните гаранции за неговото упражняване. Основателно се изтъква в дисертацията, че правото на защита не бива да се смесва с процесуалните гаранции за неговото упражняване. Основната теза, която се застъпва в дисертацията е, че правото на защита, само по себе си, без процесуалните гаранции, не би могло да бъде упражнявано, така както е регламентирано в Конституцията и НПК. От тази позиция правото на защита и процесуалните гаранции за неговото упражняване се разглеждат като относително самостоятелни, но взаимно свързани института в наказателнопроцесуалното право.

2. Разгледана е и връзката между отделните процесуални гаранции за правото на защита. Правилно е направена аналогия на връзката между основните принципи на наказателния процес с връзката на процесуалните гаранции за правото на защита. От тази позиция в дисертацията е разгледана

системата от процесуални гаранции за правото на защита в общата система от процесуални гаранции. Подчертана е „двойствената“ функция на някои процесуални гаранции – от една страна обезпечават правото на защита, а от друга – правомощията на ръководно-решаващите органи и развитието на наказателния процес като цяло.

2. В дисертацията е направен обзор на различни схващания относно същността на процесуалните гаранции за правото на защита. Направен извод, че в наказателнопроцесуалната наука процесуалните гаранции за правото на защита се разглеждат като различни категории. На критичен анализ са подложени някои неприемливи според Ваня Тодорова схващания относно процесуалните гаранции за правото на защита. Тя не приема тези гаранции да се определят като „дейност“ като основателно изтъква, че дейността произтича от правно регламентирани гаранции, но не може да се отъждествява с тях. Тезата, която се застъпва в дисертацията е, че става въпрос за една и съща категория, в която се включват различни видове процесуални гаранции за правото на защита. От тази гледна точка е формулирано определение за процесуалните гаранции като установени в закон процесуални правила, които осигуряват такова развитие на процеса, което да доведе до пълноценно решаване на неговата основна задача, в която защитата на правата и законните интереси на гражданите е съчетана със защитата на държавните интереси.

3. Направено е разграничение между осигуряването на субективните права на гражданите срещу незаконосъобразни посегателства в хода на процеса и тяхната защита като задача в този процес. Изтъкнато е, че непосредствена задача на процесуалните гаранции за правото на защита е в създаването на всички необходими условия за упражняването на процесуалните права на гражданите. Основателно са разграничени нормите, регламентиращи правото на защита на гражданите от нормите, регламентиращи процесуалните гаранции за правото на защита, като се изтъква, че първите са предназначени за гражданите, а вторите имат за основен адресат съответните държавни органи.

4. Процесуалните гаранции за правото на защита са диференцирани на основни и такива, които намират приложение само в отделни стадии на процеса. Към основните са отнесени презумпцията за невинност на обвиняемия, неприкосновеността на личността на гражданите и разясняването на процесуалните права и създаване на условия за тяхното упражняване.

5. Обстойно, задълбочено, в исторически, правен и теоретичен план е разгледана презумпцията за невинност. Показано е задълбочено познаване на сложната материя в тази област. Разгледан е процесът на

развитие на правната доктрина относно презумпцията за невиновност. На добро теоретично ниво е развит въпросът за противоречието между презумпцията за невиновност и хипотезата за виновността на обвиняемия, респ. между обвинителната функция и презумпцията за невиновност. В дисертацията правилно се изтъква, че това противоречие определя хода, динамиката на наказателния процес. Без съмнение, този раздел от дисертацията представлява особен научен и практически интерес.

6. Неприкосновеността на личността е разгледана през призмата на Конституцията, НПК и Европейската конвенция за защита правата на човека. Докторантката задълбочено е навлязла в тази материя като разкрива връзката между различните източници, регламентиращи неприкосновеността на личността. Уместно е направено разграничение между правото на неприкосновеност на личността и неприкосновеността на личността като гаранция за упражняване на това право.

7. Задължението на ръководно-решаващите органи да разясняват правата на гражданите и да им осигуряват възможност да ги упражнят е разгледано в двата аспекта. От една страна в какво се изразява разясняването на правата, а от друга – създаването на условия за тяхното упражняване. Интересна е тезата на докторантката за границите в които ръководно-решаващите органи следва да осъществяват това свое задължение. По начало следва да се съгласим с изтъкнатата в дисертацията теза, че е недопустимо органите на наказателното производство да навлизат в сферата на правно-техническото подпомагане на субекта на правото на защита, т.е. как се съставят молби, жалби и т.н. Но тази гледна точка би следвало да се подкрепи с аргументи. В противен случай посочената „недопустимост“ е по-скоро декларативна, отколкото обоснована.

В заключителната част се изтъква, че НПК на Република България отговаря на изискванията на Европейския Съд и Европейската конвенция за правата на човека, както и на заложените в Директива (ЕС) 2012/2013 от 22 май 2012 г. относно правото на информация в наказателното производство.

Към дисертацията могат да се направят някои принципни бележки и препоръки. Основните от тях се свеждат до следното:

1. Правилна е тезата в дисертацията, че процесуалните гаранции за правото на защита се включват в една обща категория, въпреки различните им видове. Но не е приемливо становището, че те не се различават по своята същност. Именно различието в тяхната същност е основанието да се разграничават на видове. Неиздържано е например да се приеме, че липсва различие в същността на презумпцията за невиновност от същността на другите процесуални гаранции за правото на защита. Общата цел – гарантирането правото на защита ги обединява, както правилно пише

докторантката, в една категория, но това не изключва различието в тяхната същност.

2. Допуска се известно абсолютизиране на процесуалните гаранции за правото на защита. На стр. 21 се посочва, че „процесуалните гаранции трябва да осигурят такова упражняване на процесуалните права, което да доведе до реална защита на непосредствения правен интерес, с оглед на който се упражнява процесуалното право и до реален принос за осъществяване на общата задача, с оглед на която е установено правото на защита.“. Оказва, че процесуалните гаранции сами по себе си гарантират ефективността на защитата. Практиката показва, че такава позиция не съответства на действителността. Процесуалните гаранции за правото на защита са валидни за всички граждани участващи в процеса, за да защитават своите права и законни интереси. Но не всички граждани успяват ефективно да ги защитят. Даден обвиняем, например може да се основава само на презумпцията за невинност, без да дава обяснения и без да опровергава обвинението, друг обвиняем може да постъпи по обратния начин – да дава обяснения, чрез които да се защитава, както и да изтъква факти в своя полза и по този начин да се противопоставя на обвинението. В двата случая обвиняемите разполагат с една и съща процесуална гаранция за право на защита, но ефектът на защитната им позиция може да бъде различен. Всъщност процесуалните гаранции осигуряват възможността за упражняване правото на защита, но доколко защитата ще бъде ефективна зависи от субекта, който защитава своите права и законни интереси.

3. Неприемлива е тезата, че „презумпцията за невинност се отнася до всички участници в процеса“ (с.71). В чл. 16 НПК изрично е посочено, че тя се отнася само за обвиняемия. Тезата е в противоречие дори и със заглавие на трета глава, в което се посочва, че неприкосновеността на личността, за разлика от презумпцията за невинност *не се отнася само за обвиняемия*, а за всички субекти на правото на защита.

4. В дисертацията се застъпва мнение, че „неприкосновеността на личността е основна процесуална гаранция за правото на защита на гражданите, а не принцип на наказателния процес, защото не дава отражение върху цялата организация на процеса , а само върху онази част, която се отнася до мерките за процесуална принуда“ (с. 6 от автореферата). Ако вземем предвид чл. 17 НПК в неговата цялост, действително разпоредбите са ориентирани към законността на задържането и от тази гледна точка позицията на докторанта е приемлива. Но в същото време разпоредбата в чл. 17, ал. 1 НПК има по-общ характер – спрямо гражданите, които участват в наказателното производство, не могат да се вземат мерки за принуда, освен в случаите, предвидени в този кодекс. Процесуалната

принуда, както правилно е посочено на други места в дисертацията, не се свежда само до мерките за процесуална принуда, а има по-широко изражение; тя се проявява и при някои действия по разследването (освидетелстване, претърсване, изземване). Ето защо няма основание неприкосновеността на личността да отпадне от принципите на наказателния процес. Що се отнася до „приложното поле“ на тези принципи, не всички се прилагат в целия наказателен процес. Ако следваме логиката на застъпваната в дисертацията теза, би трябвало да отпаднат и други принципи на наказателния процес (участие на съдебни заседатели в състава на съда – чл. 8 НПК, състезателност – чл.12 НПК, публичност на съдебните заседания – чл. 20), защото се прилагат в съдебната фаза на процеса. Но такова решение е неуместно, въпреки че посочените принципи не се прилагат в целия наказателен процес.

5. Критикуват се „твърдения“, „схващания“, „мнения“ „становища“, но без да се посочват техните автори (с.6, 8, 9, 18, 20, 22, 24 и др.). Две са възможните причини за това: или докторантката от съображения за „колегиалност“ не посочва авторите на критикуваните тези, или че такива не са публикувани. Освен това на редица места в дисертацията се цитират мисли, поставени в кавички, но без да се посочва техния автор и/или източник. В двата случая се създава впечатление за некоректност.

6. При разглеждането на отделните видове процесуални гаранции за правото на защита акцентът е поставен върху тяхната същност, а не толкова тяхната гарантираща роля за правото на защита. Значително по-интересно от научна и практическа гледна точка би било, ако по-конкретно се разгледа механизмът на обезпечаването на правото на защита чрез всеки вид гаранция правото на защита.

Направените бележки не разколебават общата ми положителна оценка на дисертационния труд. Добро впечатление прави творческата самостоятелност на автора на дисертацията при обосноваването на някои свои тези.

По темата на дисертацията са отпечатани три студии в различни списания.

Авторефератът адекватно отразява основното съдържание на дисертацията и направените в нея изводи.

В дисертацията и авторефератът не са посочени научните приноси на труда. Очаквам да бъдат изтъкнати и обосновани от докторанта в процеса на защитата на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертацията представлява задълбочено теоретично изследване на процесуалните гаранции за правото на защита. Тя представя нейния автор като ерудиран изследовател, способен на теоретични обобщения, но и да отстоява свои научни тези. Основните концепции в дисертацията относно връзката между правото на защита и процесуалните гаранции за упражняването на това право могат да се приемат като принос към наказателнопроцесуалната теория за процесуалните гаранции за правото на защита. Това ми дава основание да считам, че Ваня Николаева Тодорова е достойна за присъждането на образователната и научна степен „доктор“.

26.11.2017.

София

Рецензент:

(проф. д.ю.н. Й. Кунчев)